LUKÁCSY SÁNDOR:

Az ikerpár

„Október 6-án iszonyú hír futotta be az országot. A hivatalos lapok Pesten gróf Batthyány Lajos volt elnökminiszternek, Aradon tizenhárom tábornoknak halálraítéltetését s az ítéletnek e napon végrehajtását adták tudtára az eliszonyodott nemzetnek." Ezekkel a szavakkal kezdi Horváth Mihály a magyar függetlenségi harcról írt könyvének azt a fejezetét, melyet „vérkróniká"-nak nevez. A dátumot mondhatjuk a hóhérok diadalnapjának is.

Kik voltak ők? Pálffy János fölsorolja őket emlékiratában: „A hóhér maga Ferenc József, ki mindent jóváhagyott; Zsófia, a császáranya, e tigris szívű asszony, a bosszú mozgató lelke; Schwartzenberg miniszterelnök, a magyargyűlölő cseh kalandor; és Bach, a legocsmányabb renegát. Haynau ezeknek csak lelketlen gépe volt..." — „hóhérinas". A gyakorlati munkához persze szakember kellett, őt Franz Bottnak hívták; Johann Schückl hadbíró százados és Josef Tichy őrnagy, a kivégzés parancsnoka, aláírásukkal igazolták, hogy „a kellő ügyességet és jártasságot tanúsította". Minden rendben ment, érzékeny jelenetekben és hősi végszavakban nem volt hiány, csak Kiss Ernő kivégzését zavarta meg horrorfilmbe való látvány: „A közeli lövéstől parókája meggyulladt és lángolva repült a fal tövébe."

A bosszú és a megfélemlítés műve elvégeztetett. A nemzet tehetetlenül és némán vacogott a rémülettől. Lélekállapotát Vörösmarty — bámulatos költői anticipációval — már 1827-ben, Salamon király című drámája írásakor, szavakba tudta foglalni:

Mint halál határán
Mindenfelé csend s hallgatás
vagyon;
Gondatlan arcot nem látok sehol.
Nehéz, lecsüggő fejjel jár az ősz,
És apja gondját látván, a fiú
Nem mer vigadni, félre andalog.
Párták alatt szép hölgyek arcain
Némán, setéten űl a félelem,
S a bús mosolygás sírni láttatik.
Dal nélkül állnak hősi csarnokok...

Amikor az ifjúkori sejtelem valóra vált, a költő már csak ennyit írt: „Most tél van és csend és hó és halál..." (A szerkesztő nem merte közölni.) A félelem csöndjét hallotta Széchenyi is döblingi magányában: „Iszonyatos csend lepte el az országot. Számtalant hóhér döntött nyugalomra. A honban megmaradtak és a bújdosók, leverve, lesújtva, ugyan mit mondhattak volna? A börtönök falai között elhalt a panaszok hang-ja és a számkivetett megtört szívek kínszavait elhordta a játszi szél."

*

Ismerős csend, ismerős hangulat. 1849. október 6-a 1958. június 16-án megismétlődött: újra magyar miniszterelnököt gyilkolt a hóhér.

Plutarkhoszi toll kellene megírni Batthyány Lajos és Nagy Imre párhuzamos életrajzát. Nem csak haláluk volt hasonló, két római jellemé; közös volt politikai portréjuk számos vonása is.

Mindketten messziről indultak el végzetük felé, a Habsburg-dinasztiához hű főúr, a marxizmushoz hű forradalmár. Elvet sosem tagadtak meg, javítani mindig akartak, két reformer. Lépéseik a keskeny úton lehettek tétovázók, megegyezési taktikájuk lehetett naiv; egyre nem vállalkoztak soha: idegen érdeket szolgálni. Ha választás elé kerültek, mindig a nemzetet választották.

A naiv jóhiszeműség a politikában nem erény; náluk még ez is nemes jellemük tartozéka volt. Batthyányt, mialatt fogolyként hurcolták Bécs felé, többször ki akarták szabadítani, de nem állt rá: bízott bírái becsületességében. Nagy Imre, amikor október 23-án este a Parlamentben megtudta (tőlem), hogy a Rádiónál már lőnek, ezt mondta: „Akkor átmegyek a pártközpontba, beszélni velük", és átment, bízva, hogy ott számíthat a józan észnek legalább egy szikrájára. A becstelenség és a hatalmi téboly rácáfolt bizalmukra.

Közös sorsukban van egy különbség: Batthyány holttestét, kényszeredetten bár és titokban, kiadták a családnak; Nagy Imre tetemét a XX. század Haynauja (szolga, mint amaz) dögtemetőbe dobatta.

1988-ban a demokratikus ellenzék a Batthyány-emlékmécsest egyszersmind Nagy Imre emlékhelyévé nyilvánította, közös kegyeletnek adva át a történelmi ikerpár nevét.

TEMESI FERENC:

„Nincs Bakánk!"

Reggel arra ébredtem, hogy eső veri az ablakomat, hideg, őszi eső. Megborzongtam. Félálmomban Pista jött felém, rosszat sejtettem. Egy egyórás élő tévéinterjú miatt utaztam haza. A szegedi II. kórházban rossz osztályra kapcsoltak.

Nincs Bakánk!, mondta a nővér, miután végignézte a betegek listáját.

Végre megkaptam az onkológiát. Ilia Miska mondta, hogy már fölösleges odamennem, már egy hete más vizen hajózik Pista, maximum én láthatom, ő már nem. A nővér azt mondta a telefonba, hogy most vizit van, hívjam vissza negyedóra múlva. Megtettem, de akkor már az osztályos orvost követeltem.

Hiába jön ide, mondta az orvos, a barátja negyedórája elhunyt.

Nem tudtam mit mondani, de az orvos nem is várt tőlem semmit.

Pistával való barátságunk a múlt függönye fedi — aminek kezdete nincs, vége sincs, gondoltam. Először a bölcsészkaron láttam meg Szegeden. A keresztfolyosón beszélgetett valakivel: szűk szeme volt a minuszos szemüvege mögött, muzsikszakálla és pipája. Annyit tudtam róla, hogy már az egyetemen megnősült. Nem élte a bölcsészek őrült, kocsmázó életét, szelíd volt már akkor is. Még a nevetése is egy lányos kuncogásra emlékeztetett.

Arra viszont nagyon is emlékszem, mikor fogadtam végképp a szívembe: az 1970-es szegedi nagy árvízkor. Öt másik helyett dolgozott, de nem is ez tűnt fel nekem, meg a kábelgyári szakiknak, akikkel együtt lapátoltuk a homokot a a Tisza elleni frontvonal legveszélyesebb szakaszán, a Kislenin körút végén: a Pista nemcsak sokat, *szépen* is dolgozott. Formája volt a munkájának. Akárha verset vagy prózát írt volna.

Volt még egy afféle diákcsínyünk Szegeden — az egyedfejlődés olyan alacsony fokán tartottunk éppen, hogy törvényszerűen átmentünk a szélsőbaliságon. A pesti egyetemről ezért kirúgtak egy csomó srácot, de minket nem. A fiúk nem köptek, sose tudta meg senki, hogy mi ketten voltunk Bakával a *szegedi lerakat.*

Aztán én is eltűntem Szegedről, ő is. Hazament szeretett Szekszárdjára, de hiányoztak a haverok, hiányzott Ilia Miska jóságos, mindent megértő tekintete, üzentek a Kincskeresőtől. Nem tudom, él-e még ez a gyereklap, de Pistának legalább egy évtizedig kenyeret adott. Fölnevelt közben egy fészekalja költőt, akik — törvényszerűen — elárulták. Kicsit dohogott, de csak legyintett. Szegedet, de főként hűbérurait, a Komócsin, Sebe és egyéb elvtársakat csak úgy tudta elviselni, hogy lélekben Szekszárdon élt. Na és az itallal. Ez egyetemista korában egyáltalán nem volt még jellemző rá.

Egyszer megkérdezte tőlem, mint afféle, a szakmában járatos személytől:

Te, Feri, ha valaki naponta megiszik egy üveg vodkát citrommal, az már alkoholista?

Akkoriban már nem húzták ki a díjazottak listájáról az elvtársak, mert közben urak lettek belőlük. Pistát a megszaporodott díjak csak nagyobb munkára sarkallták, rengeteget fordított, írt. Az ital ehhez az önkizsákmányoláshoz kellett.

Sűrű sétáinkon mégsem róhattam meg ezért — én sokszor valamelyik regényem védelme alatt álltam éppen, tehát nem ittam. Kevesen tudják, hogy volt Pistának egy titkos élete is. Volt, akinek elmondott belőle ezt-azt, de nekem egészen kitárulkozott. Nem tudom, miért választott pont engem, de ez elégséges ok arra, hogy sohase beszéljek, még kevésbé írjak erről.

Mint az igazán nagy tehetségek, folyton kételkedett magában. Például, amikor már jöttek az országos elismerések.

Te, mondta egyszer, amikor együtt kaptunk valami díjat, én már röstellem magam. Miért ez a sok díj? Lehet, hogy rosszul csinálok valamit?

Átnéztem a szomszéd asztalnál ülő orosz maffiózókra és azt mondtam:

Arra még nem gondoltál, hogy esetleg azért kapod a díjakat, mert tehetséges vagy?

Amikor jött a betegség, kezdetben nem vette egészen komolyan. Én egy indiánok találta méregtelenítő szer kúráját ajánlottam neki a gyógyszerek mellett, de csak egy üvegcsével vett magához. A halál olyan, mint egy halász, hagy fickándozni a vízben lévő hálóban, mielőtt kihúzna bennünket. Akkoriban már kettesével vittem hozzá ezt a természetes szert, de mindketten tudtuk: késő van már. Azt azért sikerült elérnem egyszer az életemben, hogy a Duna Televízió-beli műsoromban három versét is felolvashassa. Akkor már súlyos beteg volt, de nem panaszkodott. A műsor egy részét — Ilia Miska történeteit Aczélról — például végig vihogta, gurgulázta.

Mindig azt mondtam neki, hogy ő éli az én életemet Szegeden.

Sajnos az enyémet élem én, Feri. S miként valaki egy téves csatatéren, úgy én egy téves városban fogok meghalni, nem is oly sokára.

Volt egy periódusa, amikor bizakodni kezett.

Te, én meg akarok gyógyulni, mondta. És tudod, mit fogok csinálni akkor?... Utazni fogok, csak utazni. Ez valahogy kimaradt az életemből.

Nem erre a nagy utazásra készülődött akkoriban, bár a haláltól sosem félt. Tudta, hogy úgyis csak magunktól félünk, nem mástól.

A fél életénél többet Szegeden töltött el, de Pro Urbe díjat mégis Szekszárdtól kapott. Szeged arra se méltatta, hogy telefont adjon neki. Neki, akit egyre inkább a szobájához láncolt a betegség. Amikor a szépírás mesterségét kezdtem tanítani a szegedi bölcsészkaron (édesapán halála után), ő fordítói kollégiumot indított. Egyetlen fillért nem kapott a munkájáért, de ő nem bánta.

Addig se gondolok a betegségemre.

Dőltek hozzá a tanítványok, de ő mindig magányos maradt.

Azért az én magányomhoz tízhúsz ember hozzátartozik, mondta mosolyogva. Akik a betegségben sem hagytak el.

Lemennél borért, kérdezte, amikor — nem tudtam — utoljára találkoztunk. Értettem, mire gondolt, de a zacskójáról úgyis felismertek a kisközértben. Be is törülköztünk rendesen, valami helyi tévéműsorból ki is húztak az indulatosságom miatt, hál' Istennek.

Aztán megkaptam az utolsó könyvét. „Baka István szobafogoly" — ez volt az aláírás.

Igyekezzünk úgy élni, hogy halálunkkor még a temetkezési vállalkozó is megkönnyezzen minket, írta Mark Twain. Pistánk ilyen szeretetreméltó életet élt.

Van olyan író, aki halálával a feledés kútjába hull, de az igaziak csak akkor kezdenek élni.

Van Bakánk!

ÉS-licit

Olvasóink első ízben Szemethy Imre *„Motringüldözők"* című munkájára licitálhatnak a megjelenést követő három héten keresztül.

A rajz eredetiben a Műgyűjtők Galériájában (*Budapest, V., Kossuth Lajos u. 10.* fél emelet) tekinthető meg szombat-vasárnap kivételével 10-18 óráig. Tel.: 117-65-79. Vételi megbízást személyesen vagy telefonon Marsó Dianának, a galéria munkatársának adhatnak.

Az induló ár — a Szemethy-grafikák műkereskedelmi árfolyamát tekintve igen kedvező — 5000 Ft, amit ezúton is szeretnénk megköszönni a művésznek. A licitálásra október 27-én, pénteken 17 órakor kerül sor a Műgyűjtők Galériájában.

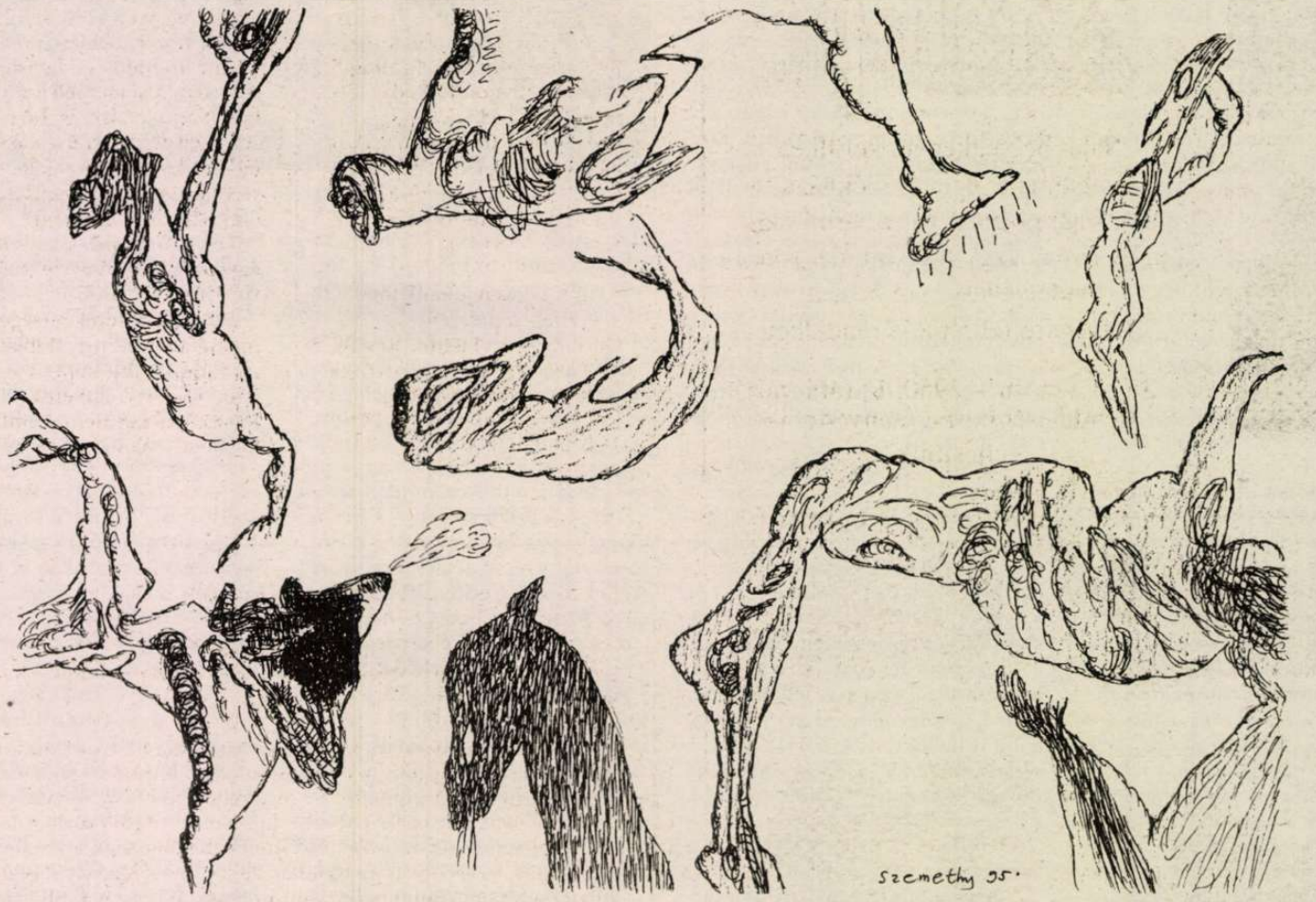

Szemethy Imre: „Motringüldözők" (színesceruza, tus, 21,5x30,5 cm)